

En introduktion till CERN

Lennart Jirden

CERN EP Department

Genève

Polhemsskolan, Lund 9.4. 2024

Lennart JIRDEN, CERN

Europeiskt Lab för Partikelfysik

BLIVANDE MEDLEMMAR

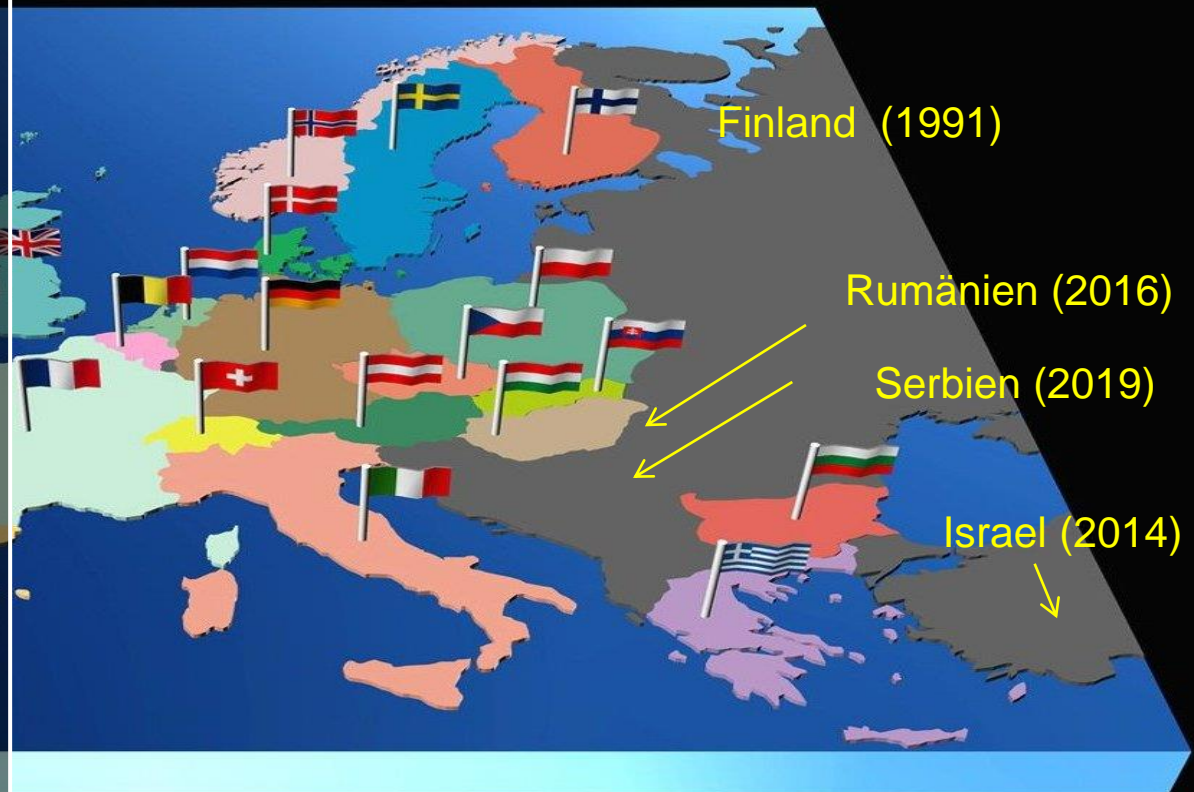
- Cypern
- Estland
- Slovenien

7 ASSOCIERADE

- Kroatien, Lettland
- Litauen, Turkiet
- Pakistan, Indien
- Urkaina

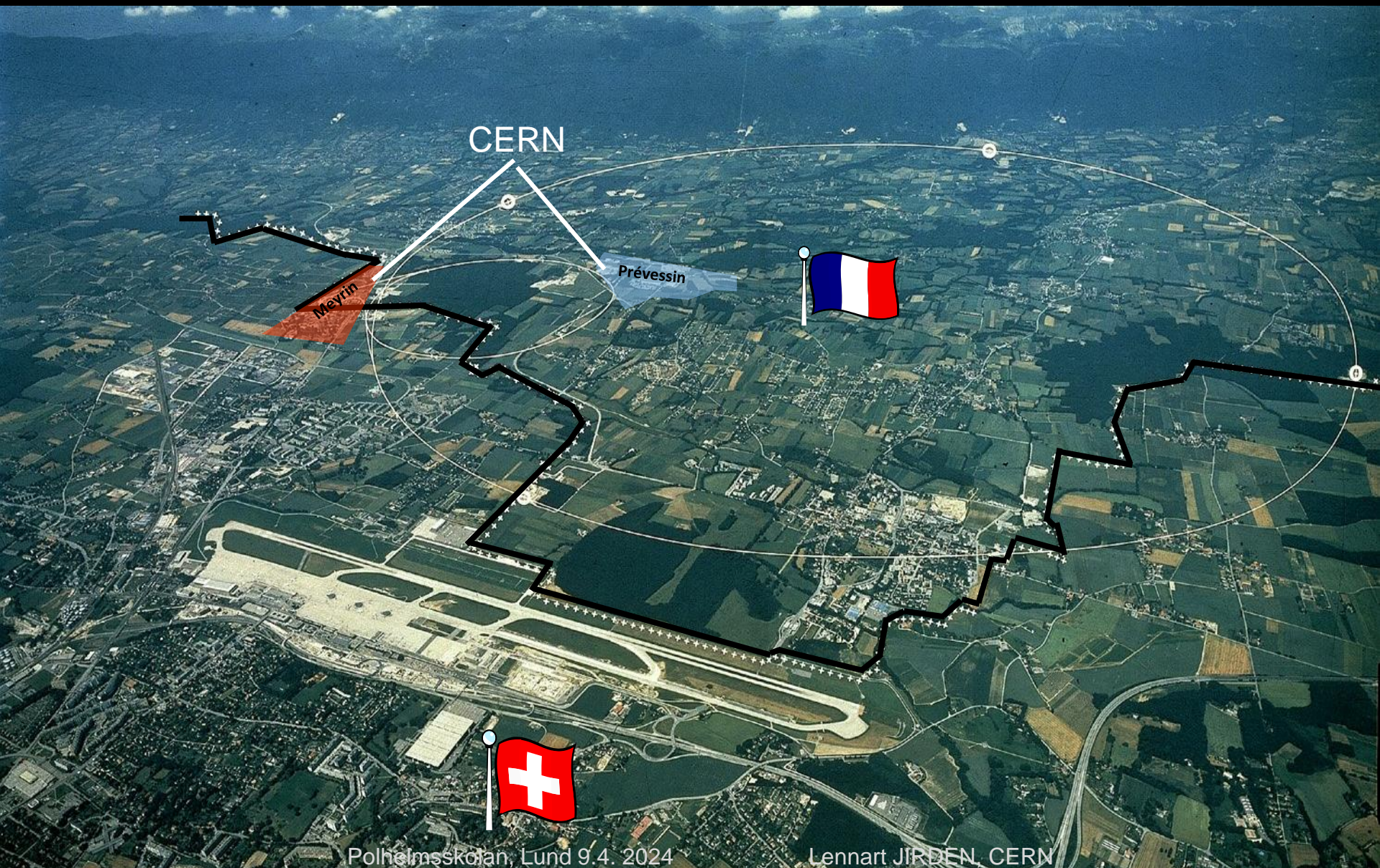
OBSERVATÖRER:

- USA
- Japan
- Ryssland (avbrutet)
- UNESCO

- 23 europeiska medlemsländer, c:a 90 användarländer
- Inget militärt arbete, alla resultat är offentliga
- 2700 anställda, 1200 fellows & studenter, 12,000 användare
- Årlig Budget 1.2 miljard CHF – som ett medelstort Universitet
- CERN: ansvarar för acceleratorerna
- 560 Univ. & Forskningsinstitut: ansvarar för Experimenten

i utkanten av Genève...

Som en liten stad...

CERN's målsättning

GRUNDFORSKNING

UTBILDNING

TEKNOLOGI
UTVECKLING

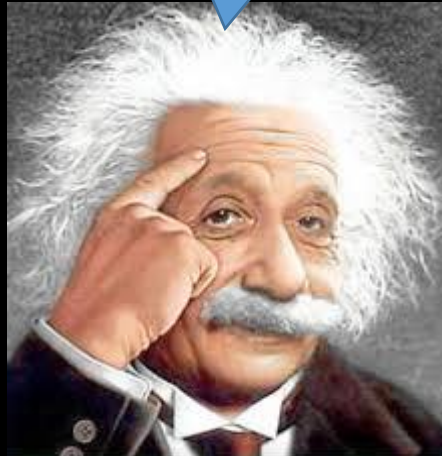
INTERNATIONELLT
SAMARBETE

Grundforskning

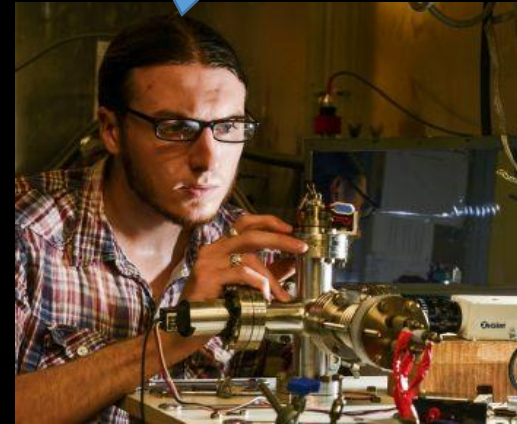
Teorier...
...prövas av Experiment..

Min teori är...

Teoretiker

Kan det stämma?

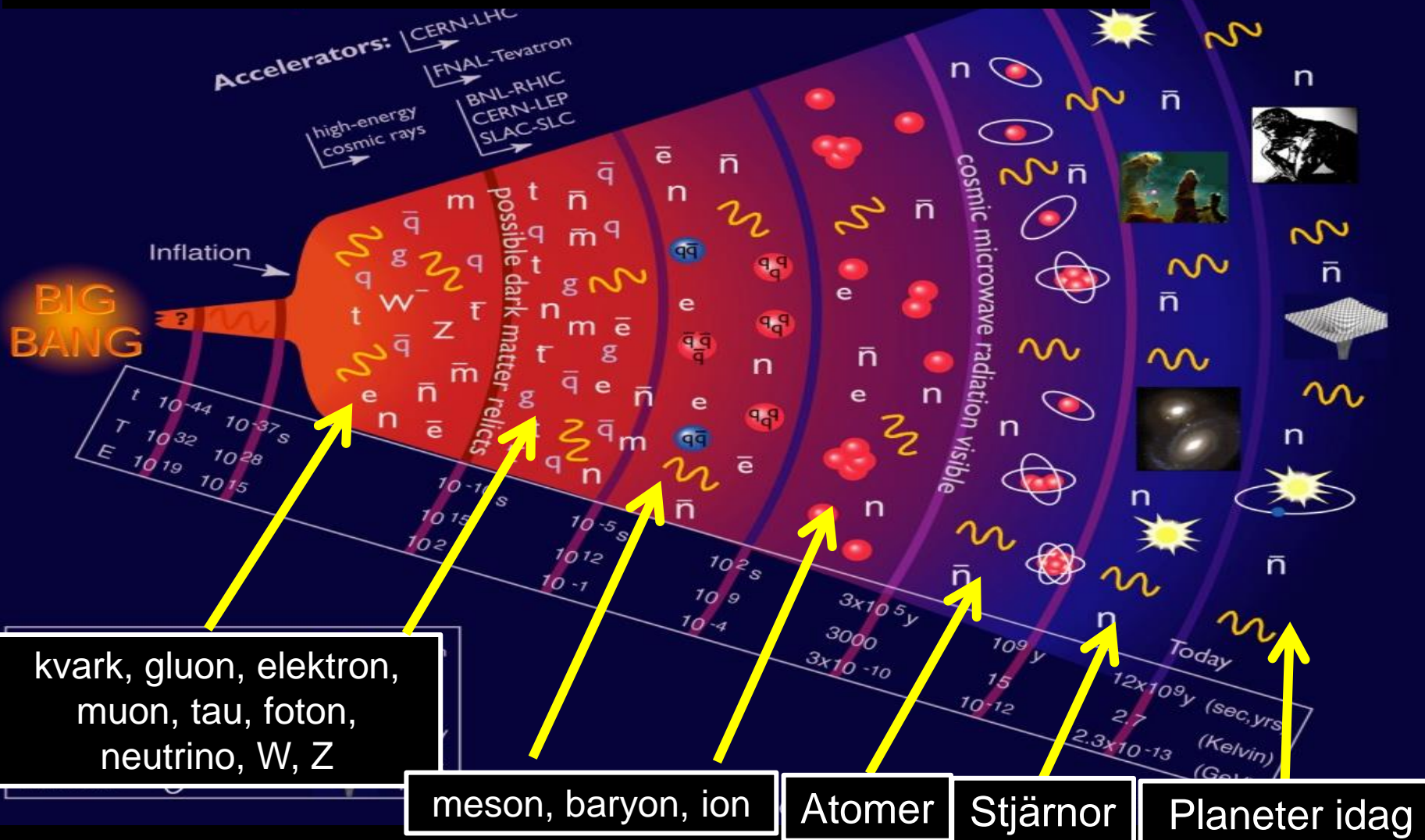

Experimentalist

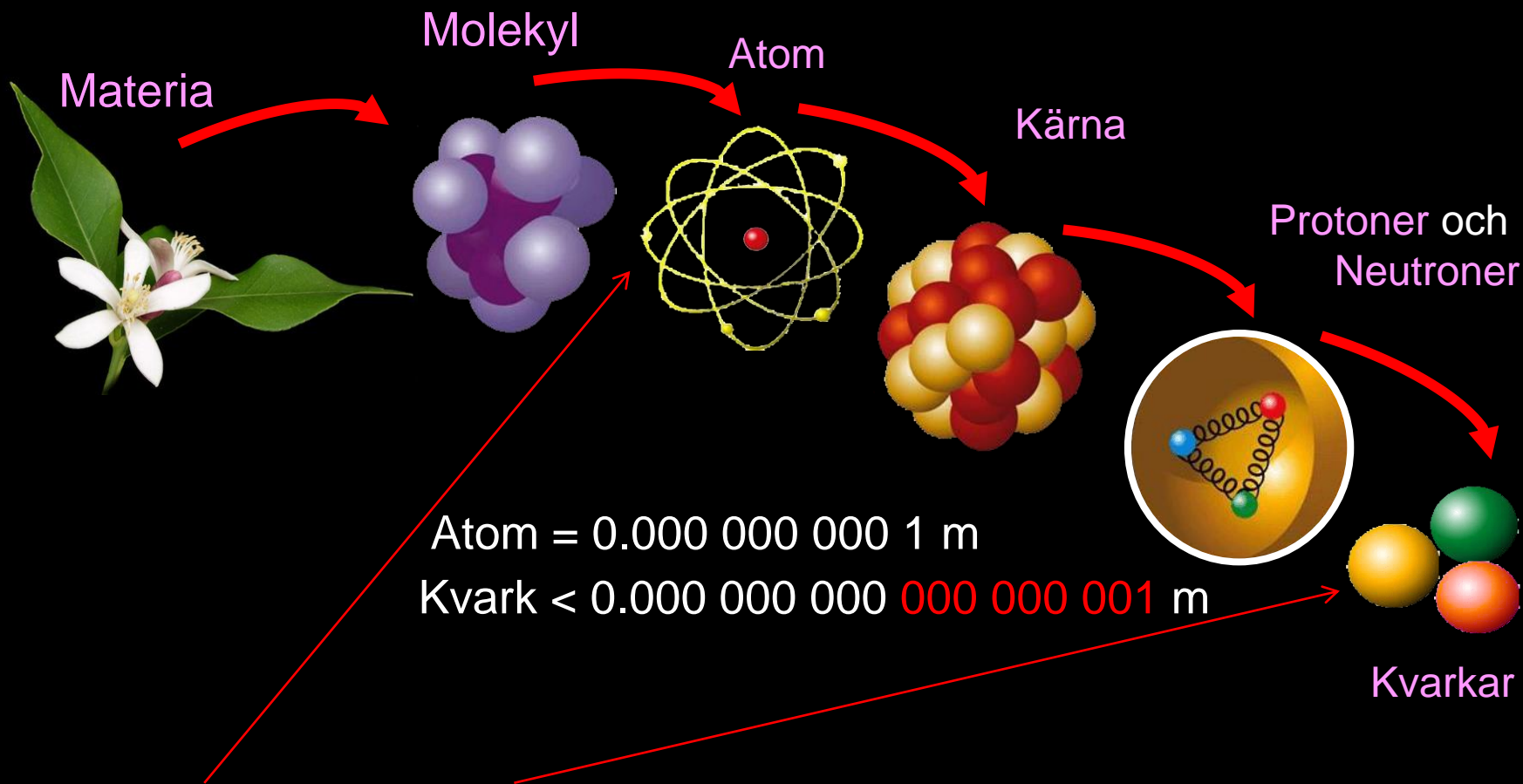
Precisa regler för en vetenskaplig **upptäckt**

Vad försöker vi uppnå?

Universums Historia – en “bild” som vi prövar

Vad är materia gjort av ?

Elektron, Kvark:

Materias Fundamentala Byggstenar

Dom Fundamentala Byggstenarna

Vanlig materia

LEPTONER

elektron e-neutrino

muon m-neutrino

tau t-neutrino

KVARKAR

up kvark down kvark

charm kvark strange kvark

top kvark bottom kvark

Anti partiklar

POSITRON

ANTIPROTON

ANTINEUTRON

ANTIMUON

ANTITAU

ANTI-UP QUARK

ANTI-DOWN QUARK

ANTI-STRANGE QUARK

ANTI-CHARM QUARK

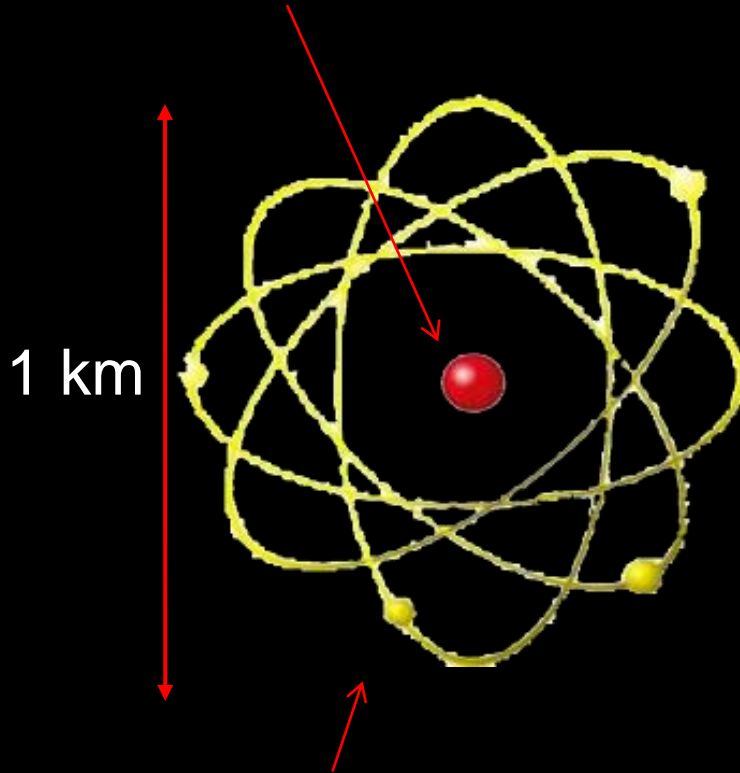
ANTI-BOTTOM QUARK

ANTI-TOP QUARK

Proportioner

Om **atomkärnan** vore 10 cm...

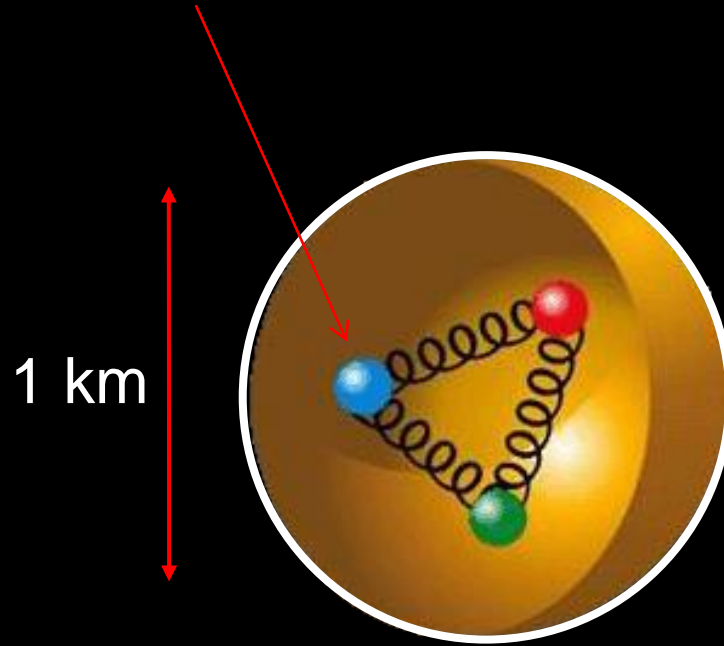

...skulle **elektronerna** snurra på c:a 1 km avstånd

Bara tomrum !

Proportioner

Om **kvarkarna** vore 10 cm...

...skulle dom sitta på 1 km avstånd

Bara tomrum i tomrum !

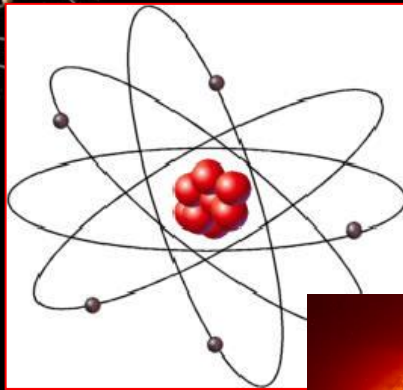
Dom Fundamentala Krafterna

Krafterna agerar
via sina utbytes
partiklar
Bosonerna

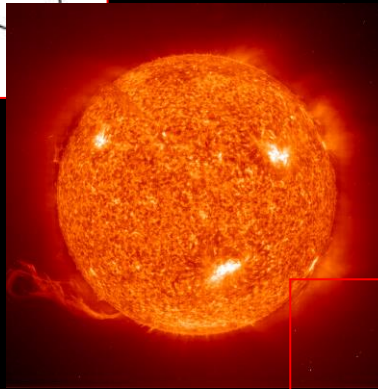
Tyngdkraften

Graviton ?

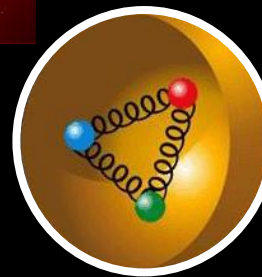
Elektromagnetisk Kraft

Photon

Svag Kraft

W, Z

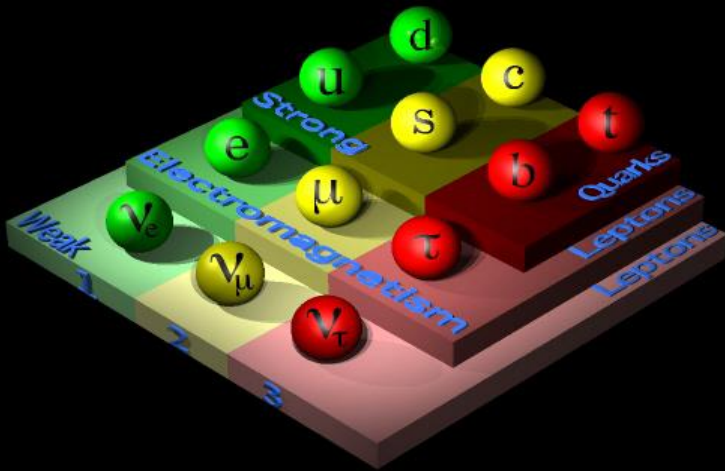

Stark Kraft

Gluon

Standard Modellen

Dom Fundamentala Byggstenarna

Dom Fundamentala Krafterna

Starka

Gluon

Elektro-
magnetiska

Photon

Svaga

W Z

+

Tyngdkraften

Graviton ?

- En **Modell** skapad på 1960-talet
- Har **Prövats** sen dess steg för steg i våra experiment
- **Stämmer hittills** men många frågor återstår...

Fler frågor...

LEPTONER		KVARKAR	
elektron	neutrino	up kvark	down kvark
muon	neutrino	charm kvark	strange kvark
tau	neutrino	top kvark	bottom kvark

- Varför har pariklarna massa och dessutom så olika?

Peter Higgs 1964

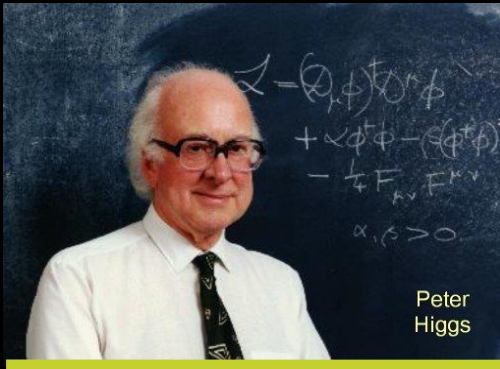
min teori är att det finns en **Boson**
som ger partiklarna massa...

Experimenten har sökt **Higgs Boson**
alltsedan dess...

Higgs Boson

UPPTÄCKTES PÅ CERN 2012 !

Peter Higgs

NOBELPRIS 2013 !

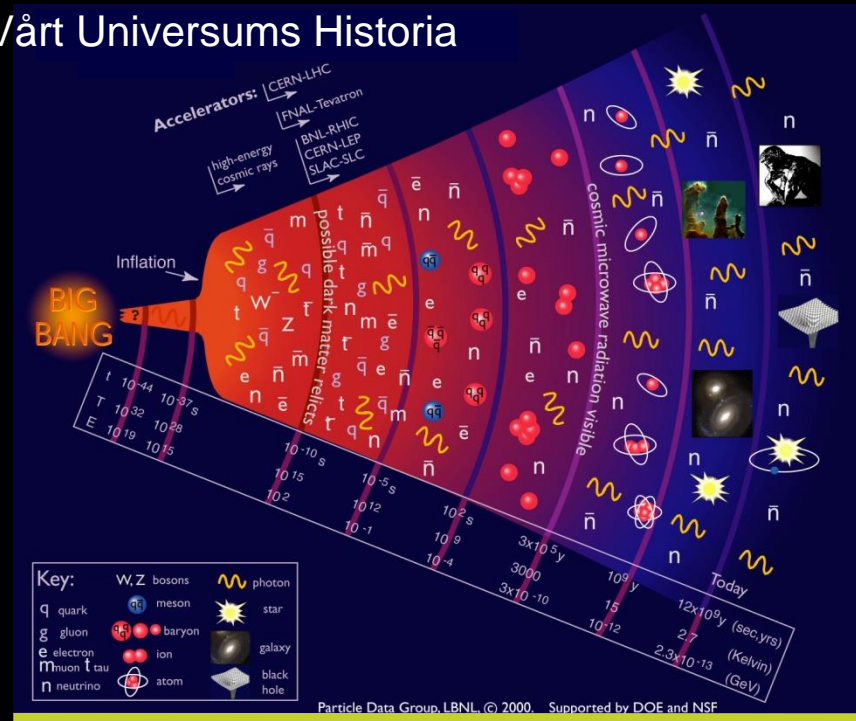

*Brout-Englert-Higgs
Boson*

Fler frågor....

Vårt Universums Historia

BIG BANG

IDAG

Lika mycket Materia och Antimateria skapades

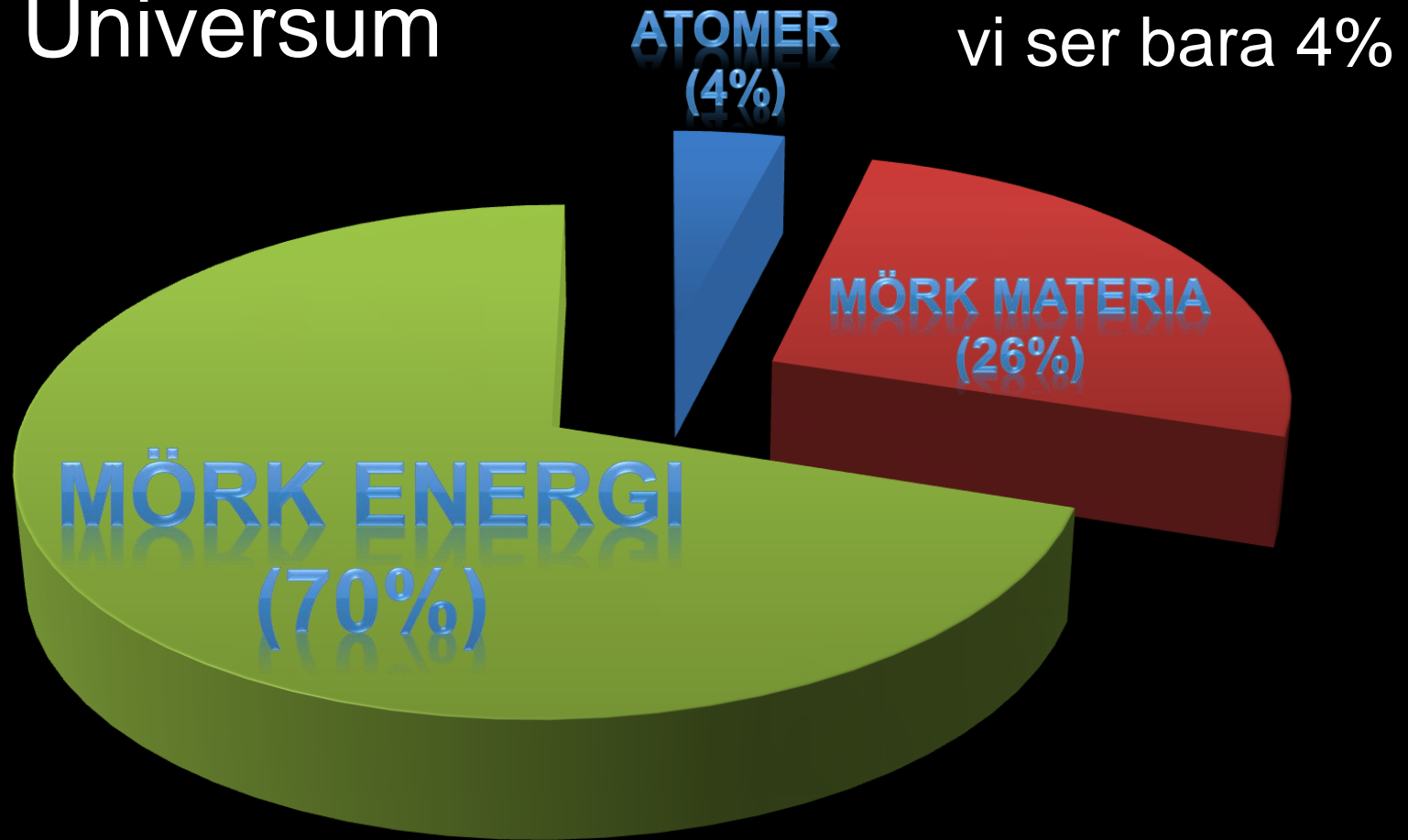
> > >

Bara Materia (vi) har överlevt

Varför?

Fler Frågor

Vårt Universum

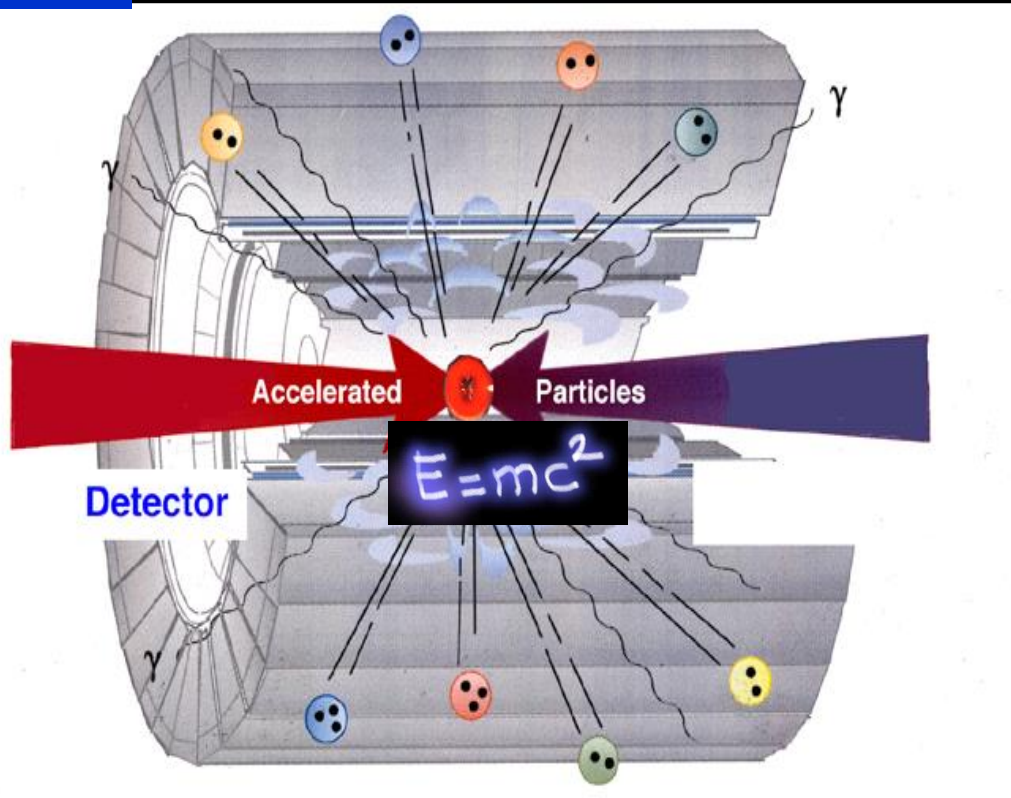
Vad är de övriga 96%?

Hur går vi då
tillväga?

Vi accelererar och kolliderar partiklar

LHC

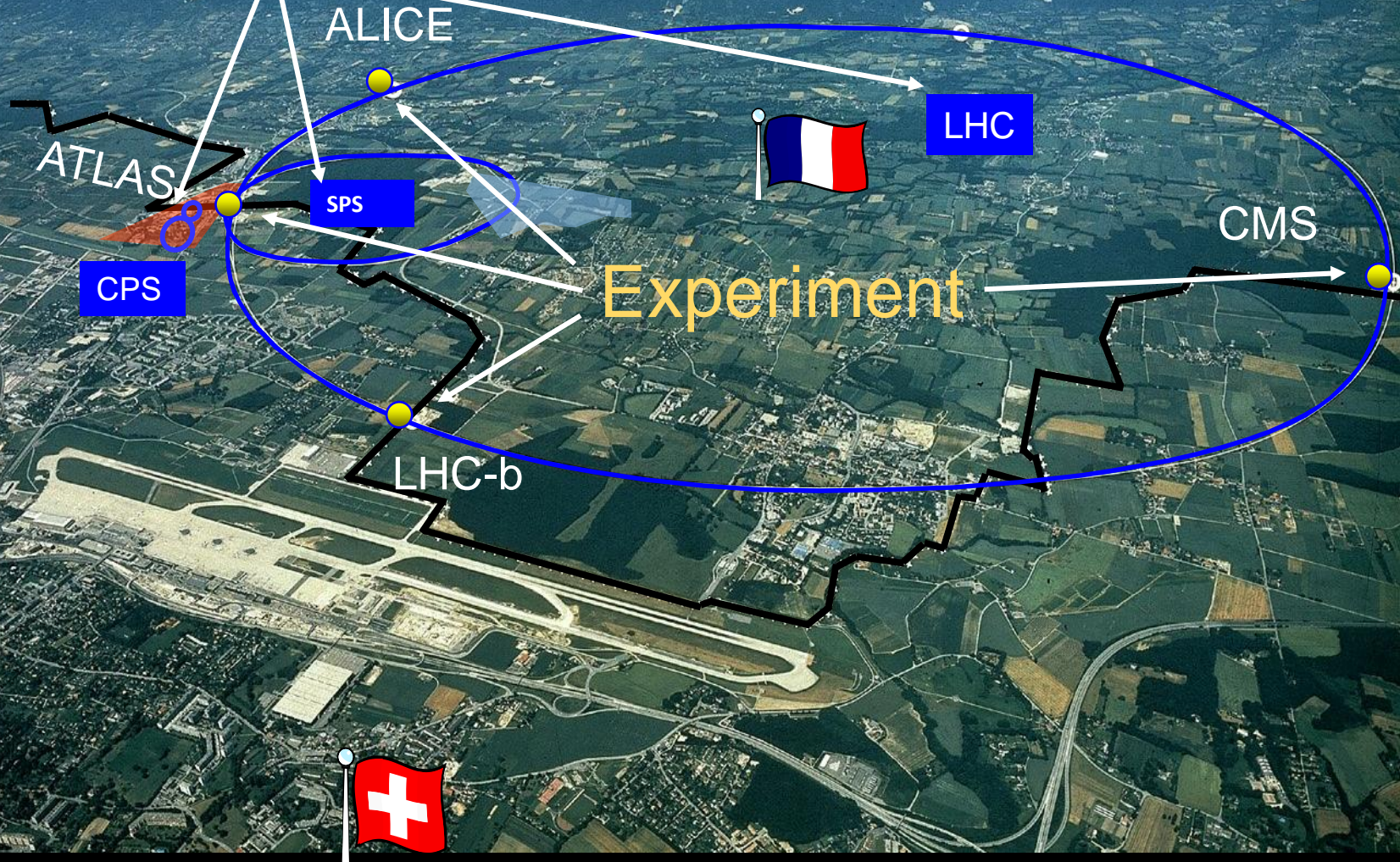
(1) Partiklar accelereras upp nästintill ljushastighet

(2) Bringas till kollision vid experimenten

(3) De resulterande partiklarna fångas upp av detektorerna

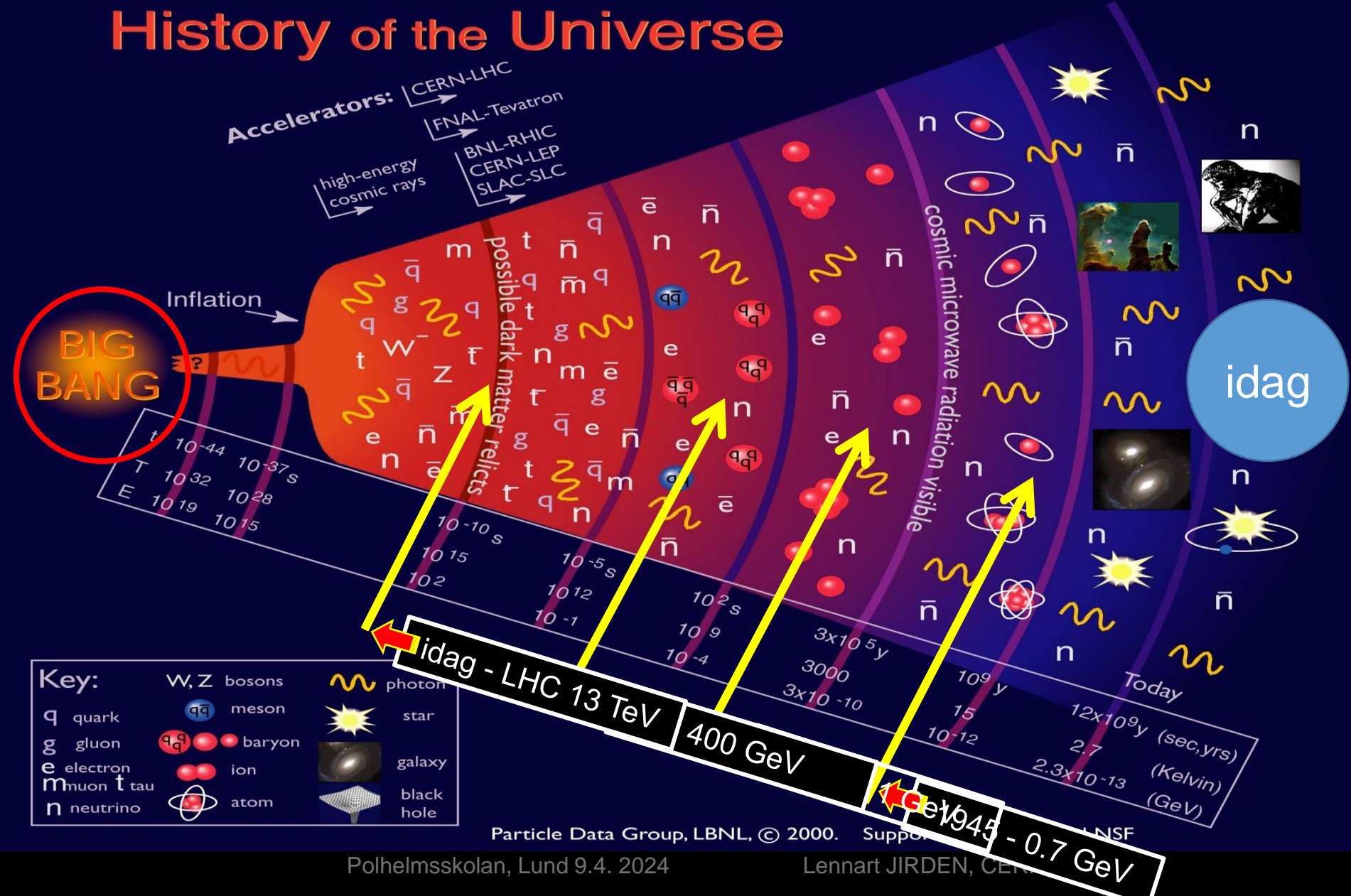
Våra verktyg

Acceleratorer

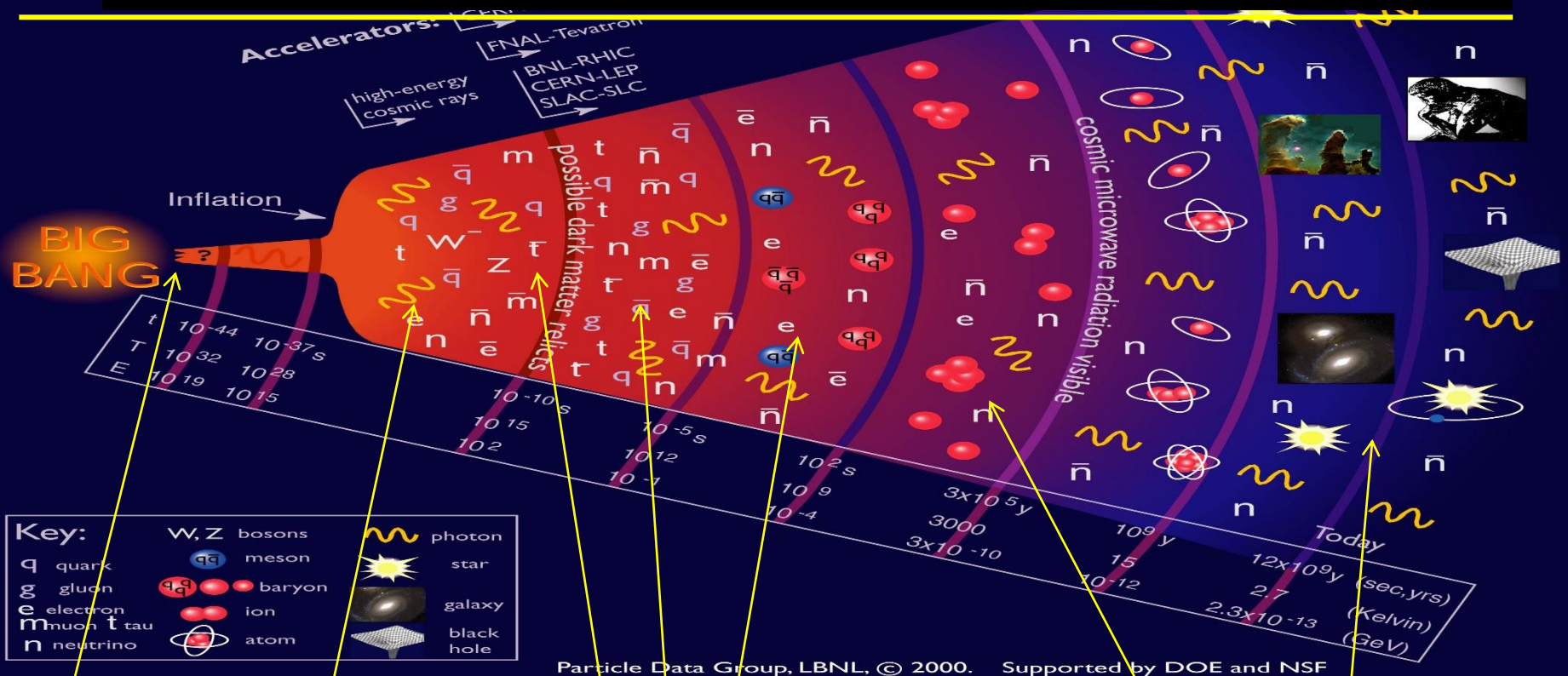
Varför större och större accelerators ?

History of the Universe

Particle Data Group, LBNL, © 2000. Support by DOE, NSF

Samarbete med andra forskare...

Kosmologi

Kosmisk strålning

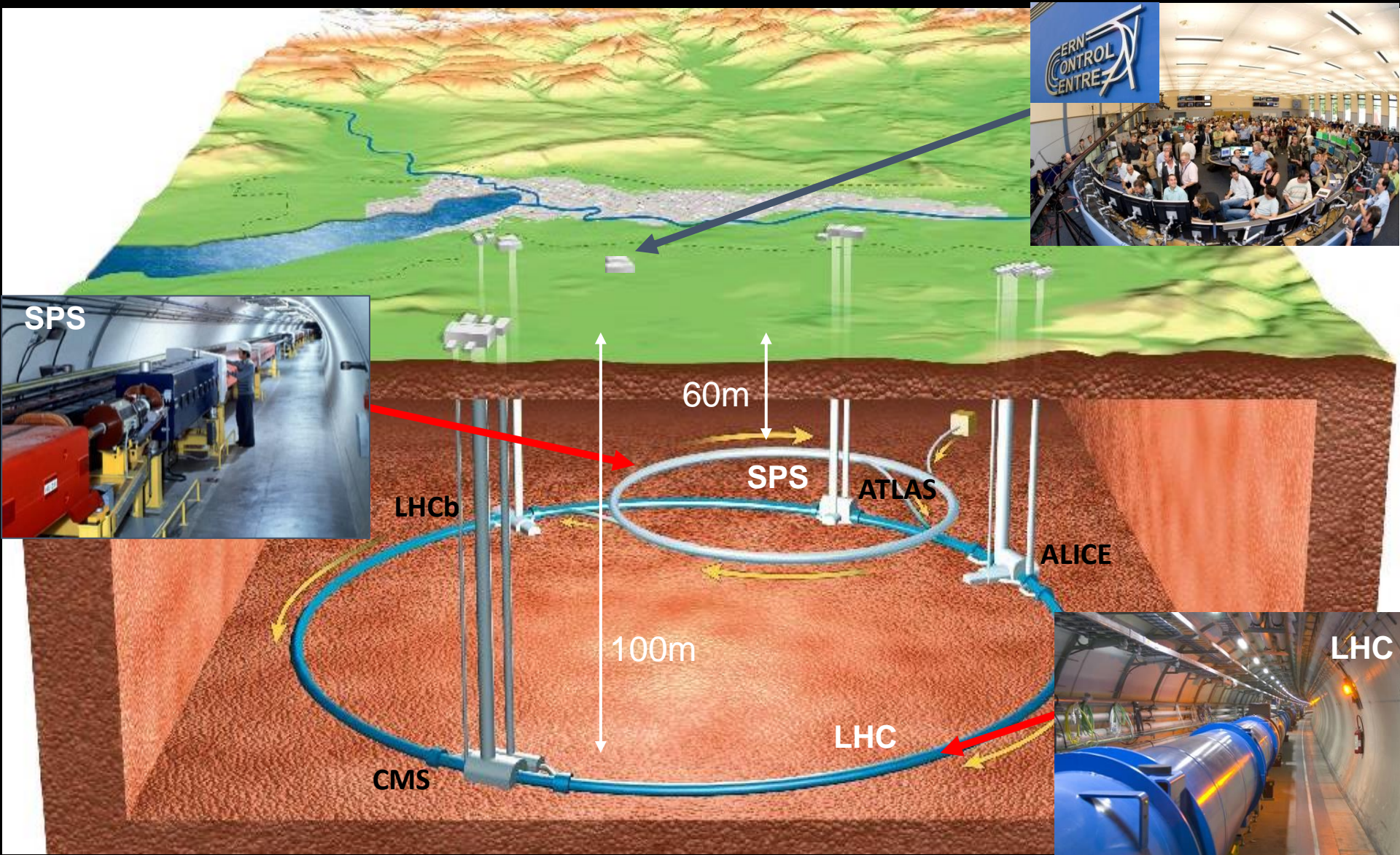
Partikelfysik

Kvark-gluon plasma

Kärnfysik

Astrofysik

Våra verktyg

LHC - Världens största accelerator

27km lång tunnel

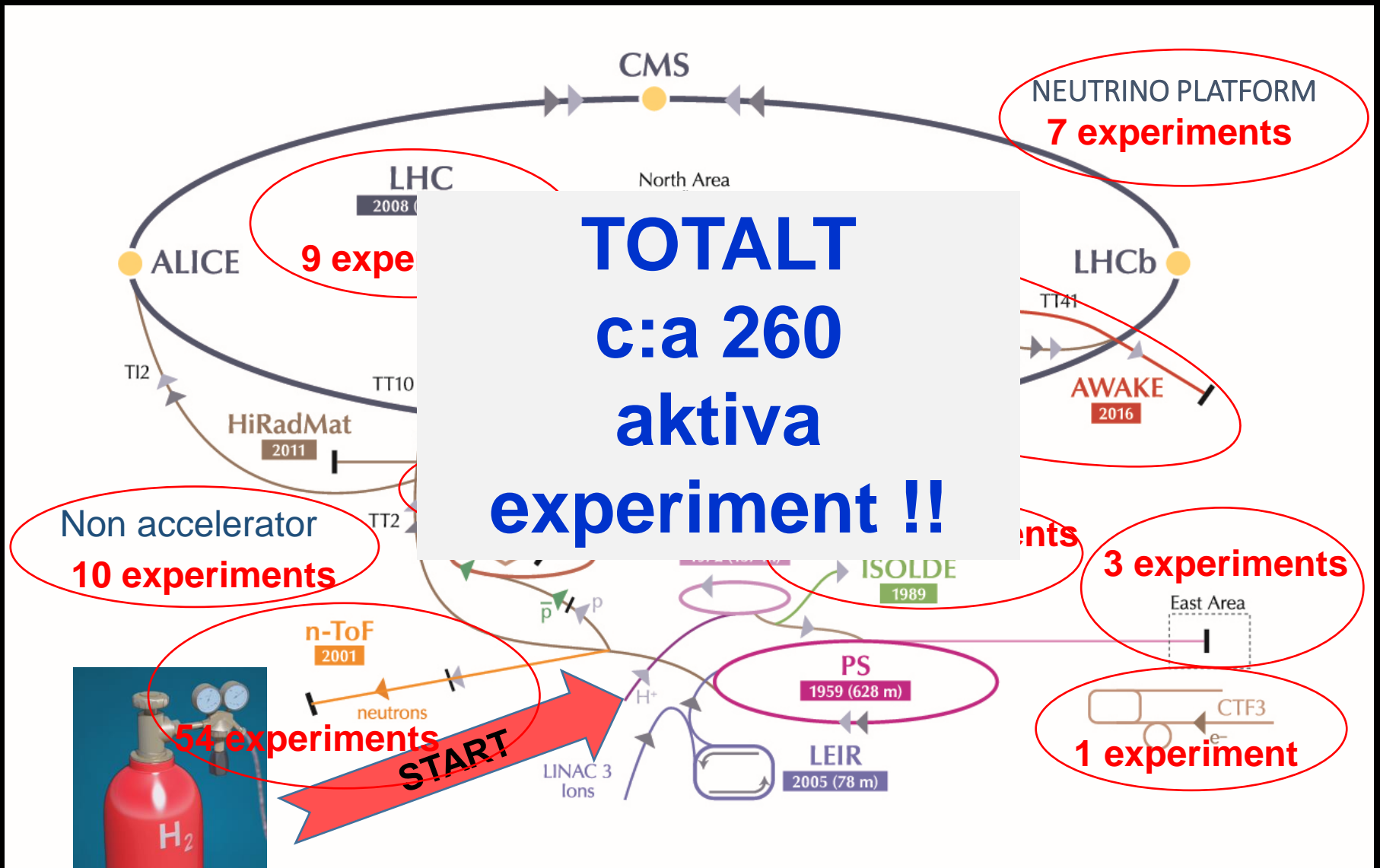
Tusentals
supraledande
magneter

Ultra vakum:
*10x högre
än på månen*

Kallaste plats i
Universum:
 -271°C

Under **säkra**
förhållanden!

Fåges några fler experimenten...

Mångsidigt vetenskapligt program

Kärnfysik
(ISOLDE, n_TOF)

Antimateria
(AD)

Kosmisk Strålning och molnbildning
(CLOUD)

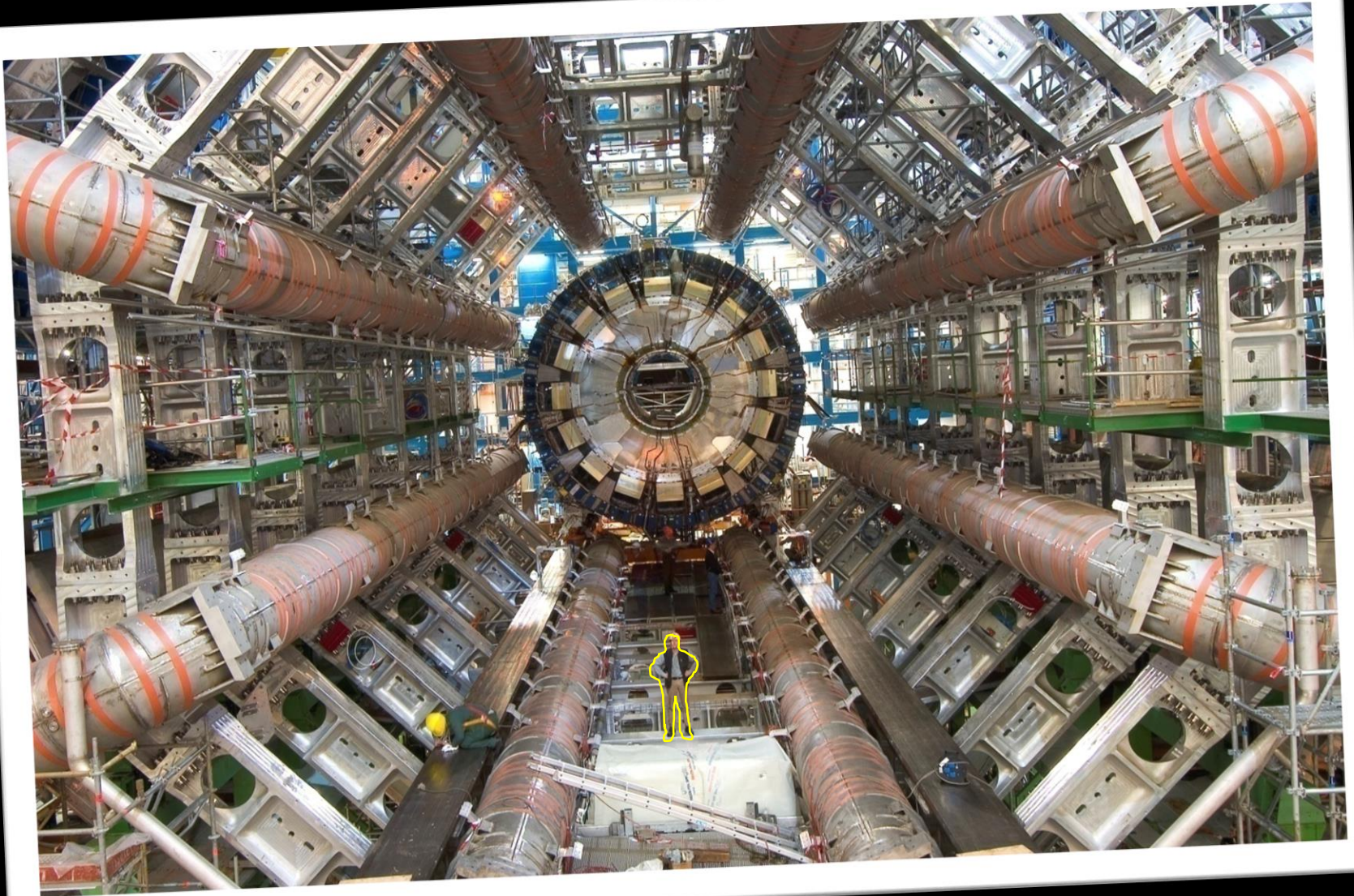
Fixed-target experiment,
(sökning av sällsynta
fenomen)

Tungjonsfysik
(ALICE)

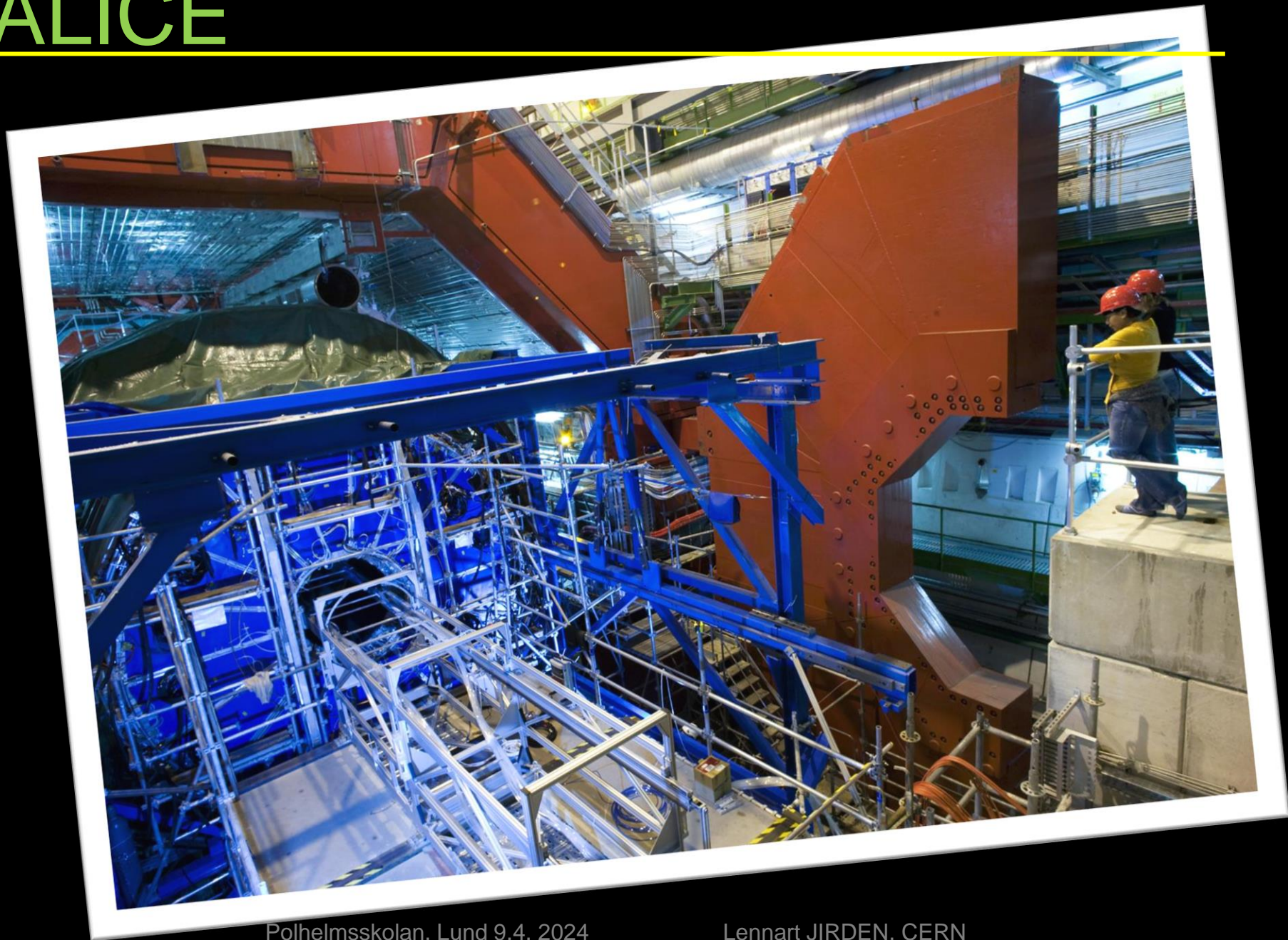
Högenergifysik
(ATLAS, CMS)

Bidrag till Long Baseline
Neutrino Facility i USA
(Neutrinofysik)

ATLAS

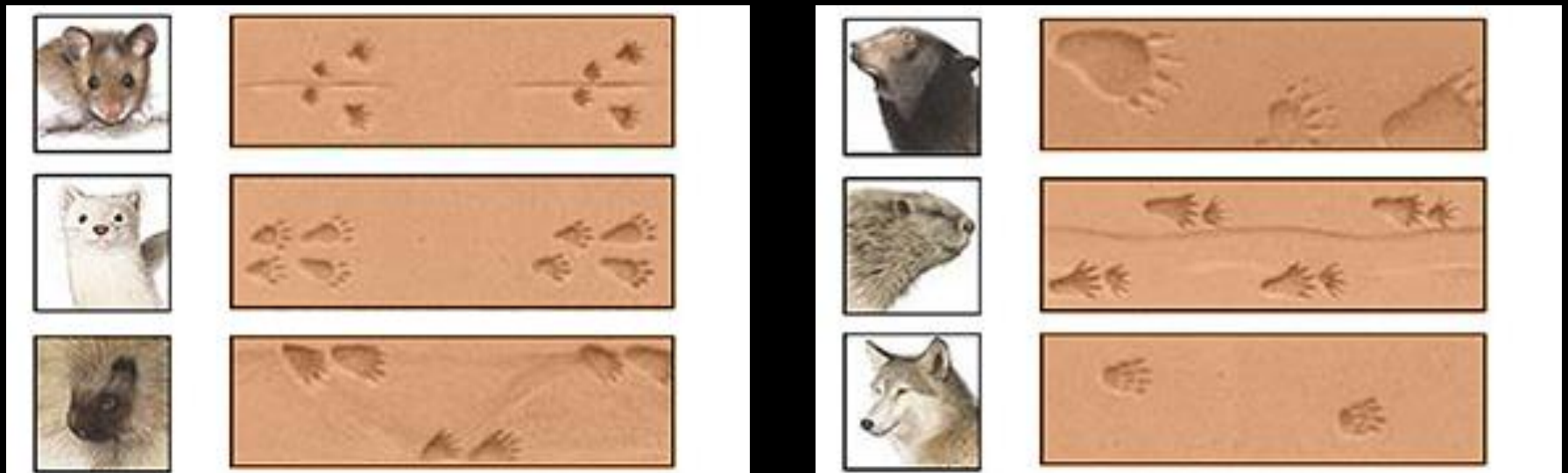
ALICE

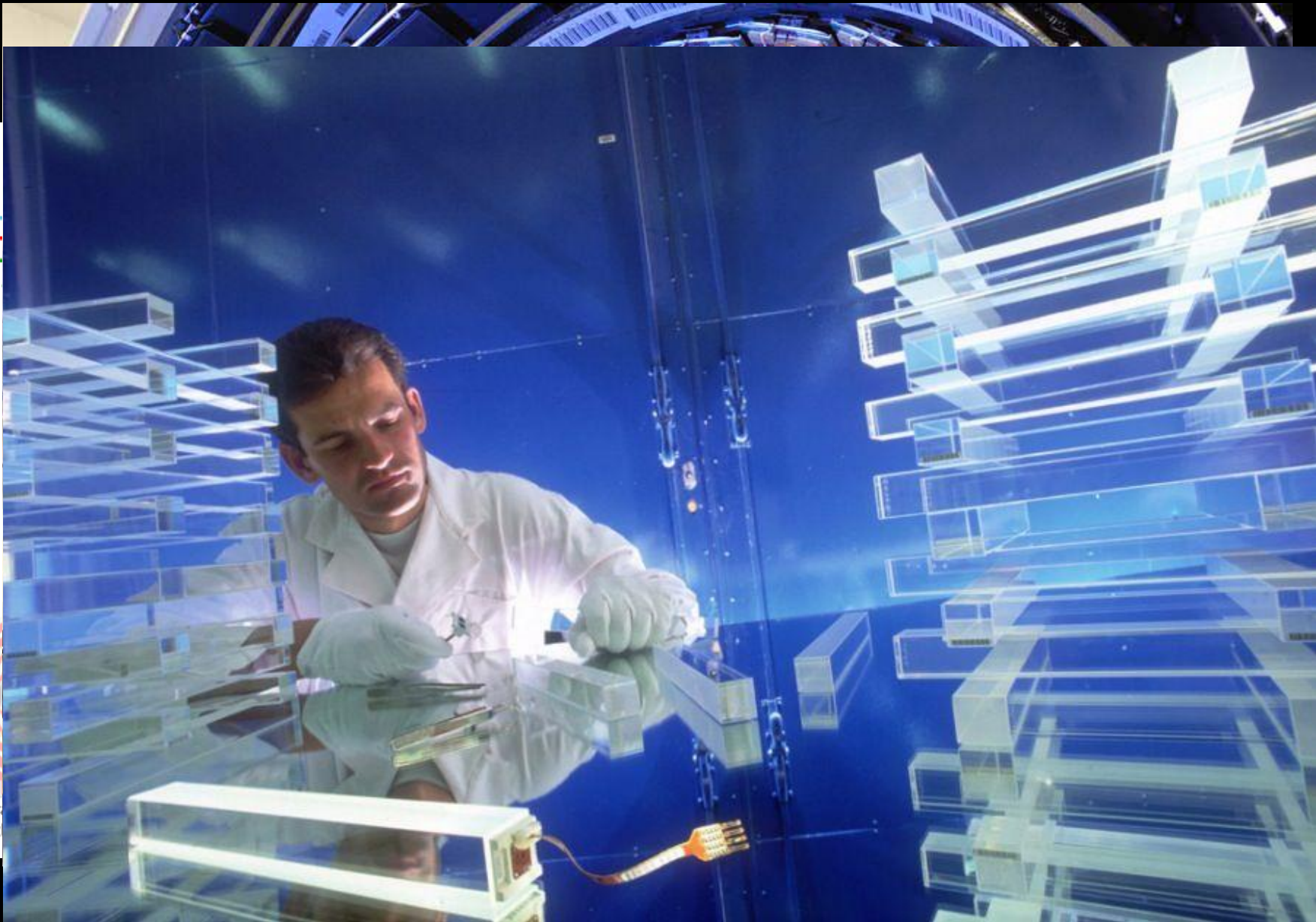
Polhemsskolan, Lund 9.4. 2024

Lennart JIRDEN, CERN

Hur fungerar detektorerna?

- På samma sätt som man studerar fotspår
- Form, steglängd, riktning och djup säger dej vilket djur det var, hur stor det var och varifrån det kom

Key:

- (solid blue line)
- (solid red line)
- (solid green line)
- - - (dashed green line)
- - - (dashed blue line)

största vetenskapliga datornätverk

1000 Petabytes
sparad data/år

230'000
processorer

200 data-centers
runt hela jorden
med c:a 1 million
cpu's

Bringa nationer tillsammans och utbilda

- Världens största internationella vetenskapliga samarbete
- Mer än 100 länder
- Hundratals fysikinstitut
- Hälften av världens partikelfysiker

Olika program för studenter

Teknologiska “Bi-produkter”

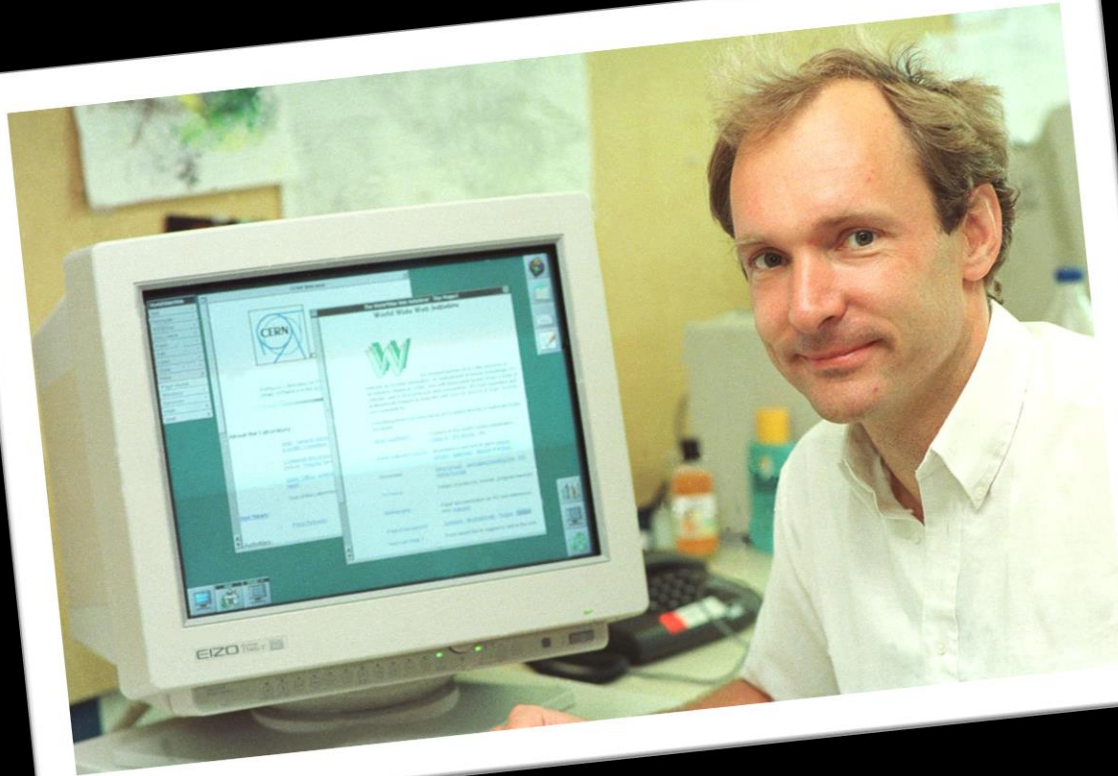
Några praktiska
tillämpningar

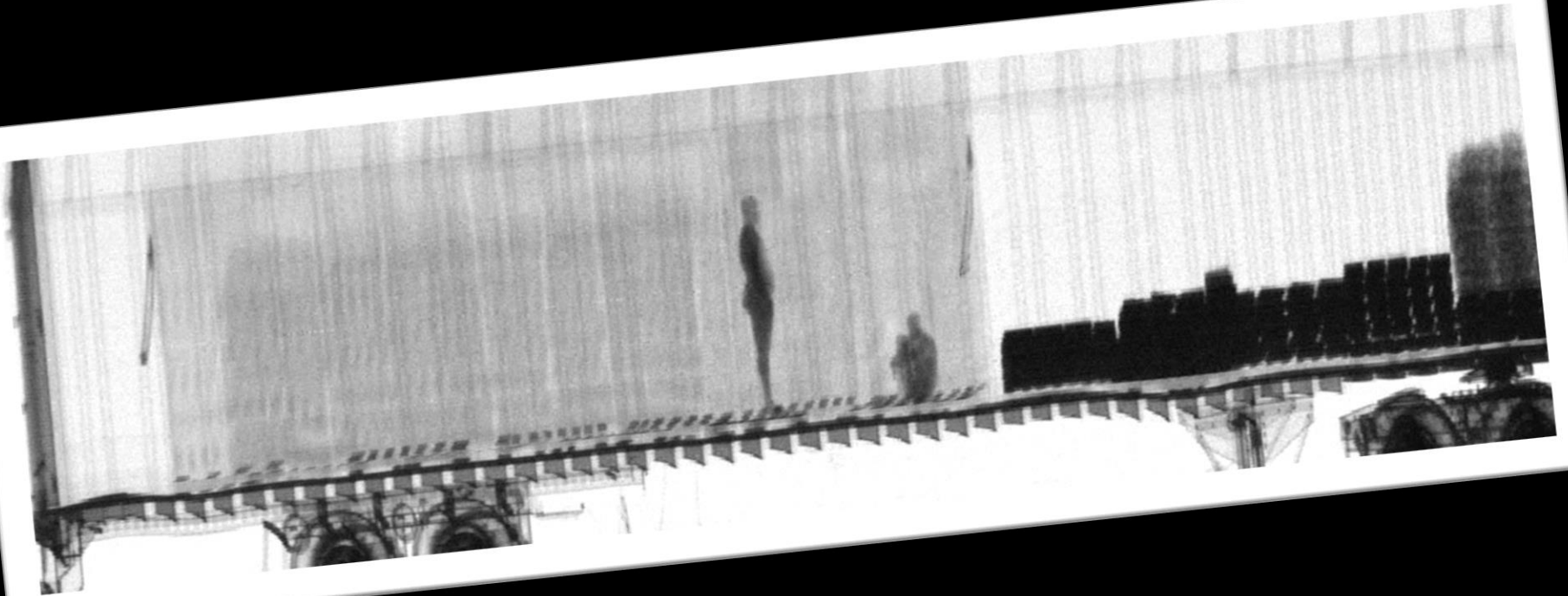
Utvecklades på CERN
1989 i ramen av LHC !

Gåva till världen!

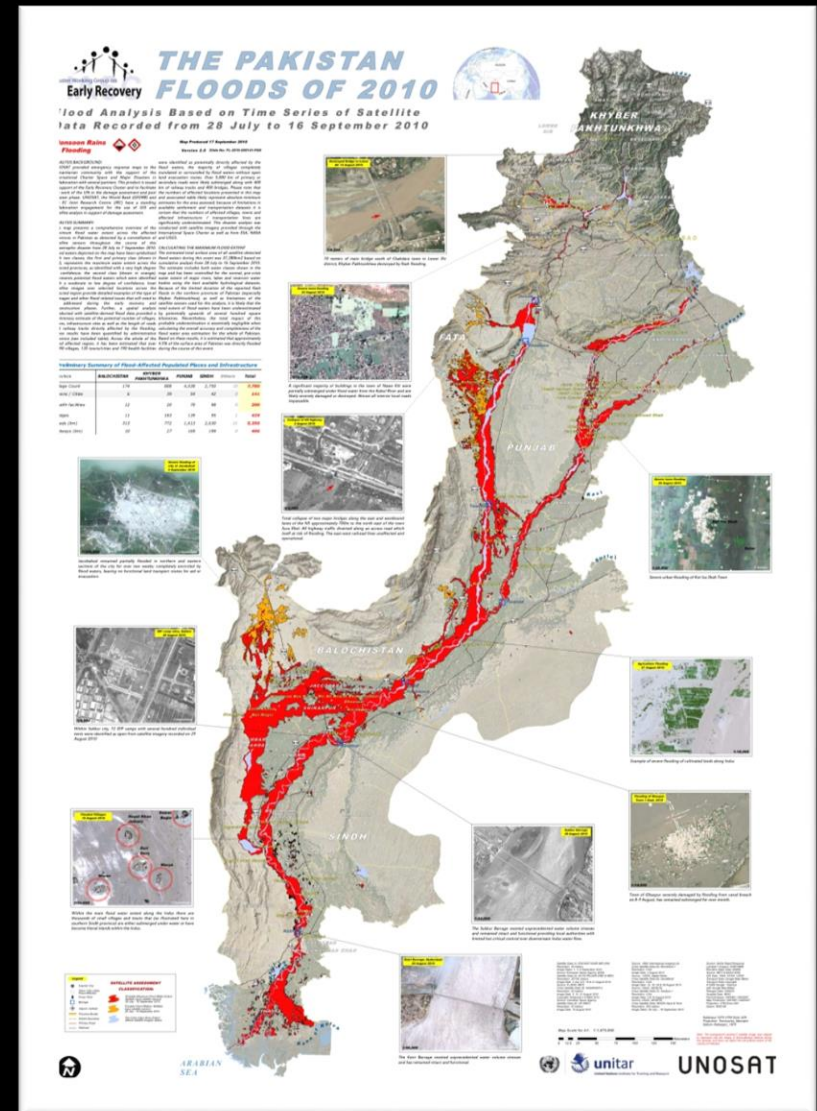
Detektorer

Scanna lastbilar utan att lasta av dom !

Användning av « Grid »

Ultra-snabb behandling av satellitbilder vid naturkatastrofer

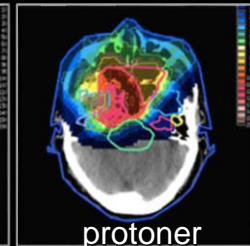
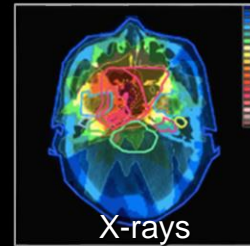
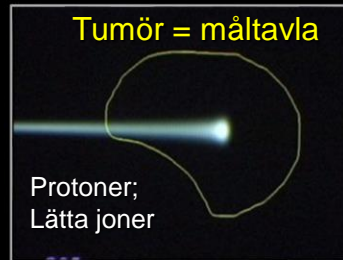
Medicinska tillämpningar

Cancerbekämpning

Kombination av Fysik, Medicinsk Visualisering, Biologi och Kirurgi

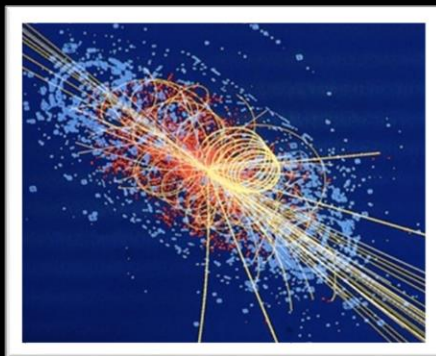

Hadron-terapi

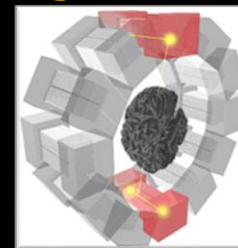
Accelererade partikelstrålar

>70'000 patienter behandlade i världen (30 installationer)
>21'000 patienter behandlade i Europa (9 installationer)

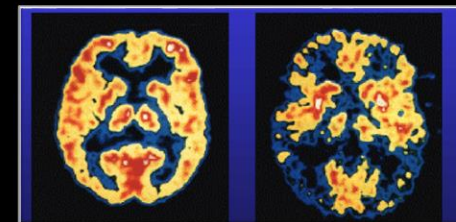

Visualisering

Ny bröst imaging.
Kliniska försök i Portugal.
(ClearPEM)

PET Scanner

Normal
hjärna

Alzheimer's
sjukdom

Partikeldetektering

Och några Nobelpris...

*Carlo Rubbia and
Simon van der Meer*

“for their decisive contributions to the large project, which led to the discovery of the field particles W and Z , communicators of weak interaction”

George Charpak

“for his invention and development of particle detectors, in particular the multiwire proportional chamber”

*François Englert
Peter Higgs*

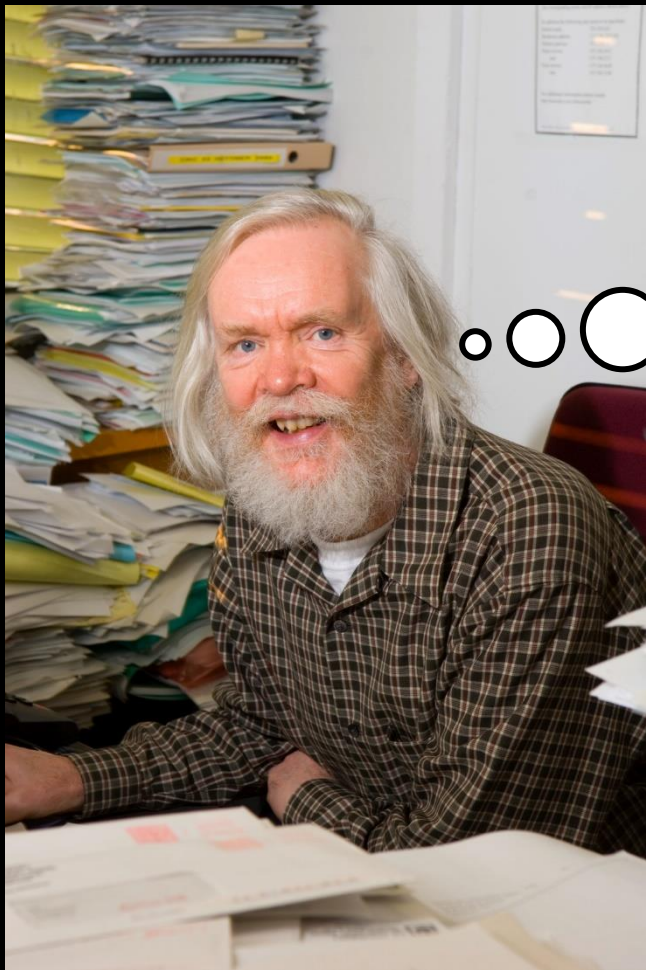
“for the theoretical discovery of a mechanism that contributes to our understanding of the origin of mass of subatomic particles, and which recently was confirmed through the discovery of the predicted fundamental particle, by the ATLAS and CMS experiments at CERN's Large Hadron Collider”

Senaste nytt från LHC

- 2012: Higgs Boson upptäckt
- 2013 - 2014: tekniskt stopp 2 år – uppgradering till **dubbel energi** 7 -> 13 TeV
- 2015: intensiv sökning av företeelser bortom standardmodellen
- dec 2015: ATLAS + CMS upptäcker intressant 750 GeV resonans...
- aug 2016: resonansen inte bekräftad av 2016 data – statistisk fluktuation
- idag: inga tecken än av supersymetri eller mörk materia partiklar...

Frånvaro av bevis är inte
nödvändigtvis bevis av
frånvaro..

Professor John Ellis, CERN
SUSY - adept

Vad händer näst vid LHC ?

- Detaljstudie av Higgs partikel
 - Överensstämmer dess egenskaper med Standardmodellen?
- Sök efter “Ny Fysik”
 - En ny partikel bortom Standardmodellen
 - Begränsa teoretiska alternativ till Standardmodellen
 - Mycket mer data behövs
- Uppgradering av LHC till hög luminositet
 - Planerad för 2027
 - Mål att samla in 10 x mer data/år
 - Finns något mer bortom hörnet ?

Future Circular Collider - FCC

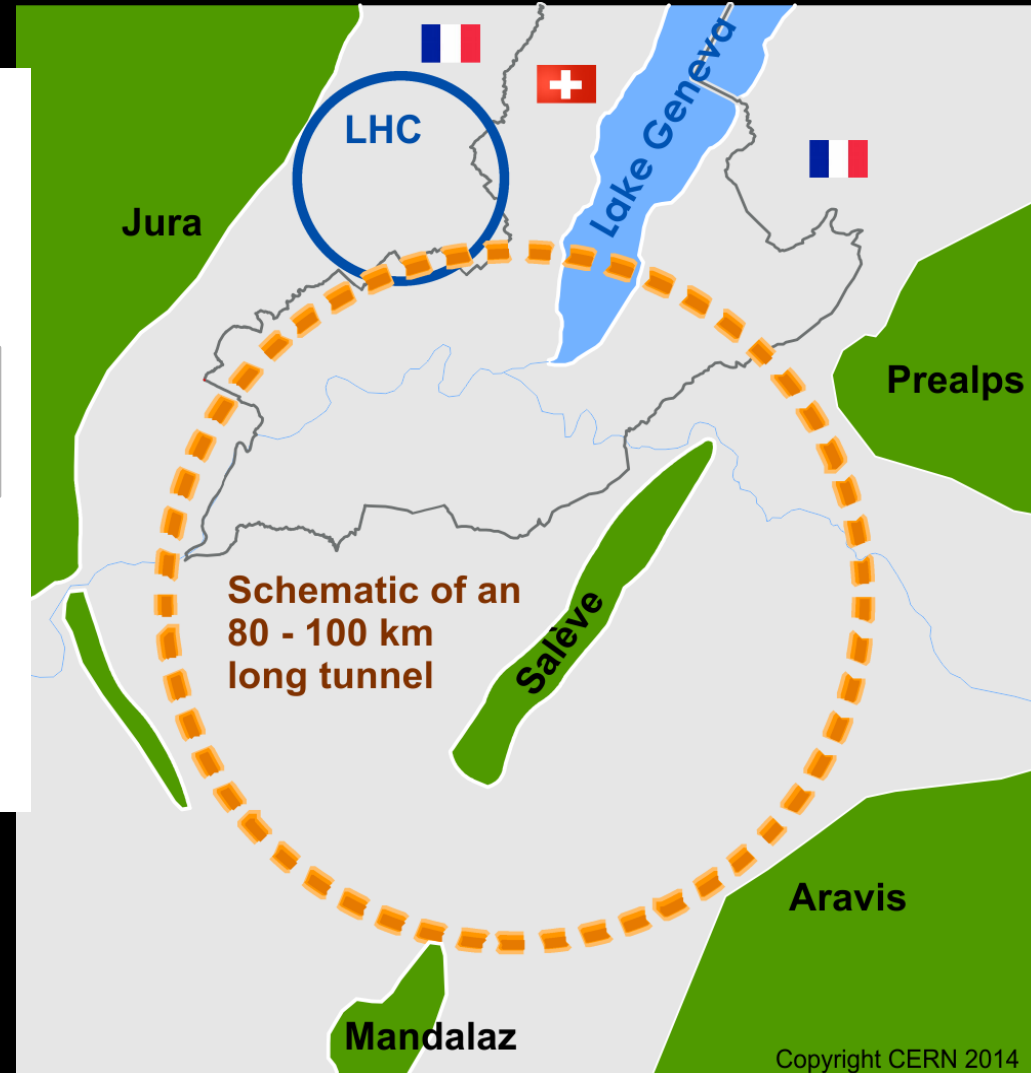
STUDIE

- pp -collider (*FCC-hh*)
80-100 km tunnelinfrastruktur

~16 T \Rightarrow 100 TeV pp in 100 km

~20 T \Rightarrow 100 TeV pp in 80 km

- e^+e^- -collider (*FCC-ee*)
Möjligt mellansteg
- *Option: p-e (FCC-he)*

Copyright CERN 2014

FCC

Sammanfattning

- Grundforskningslaboratorium
- Världens största internationella vetenskapliga samarbete
- Driver teknologin över dess gränser
- Många praktiska tillämpningar
- Många stora mysterier att lösa – spännande !!!

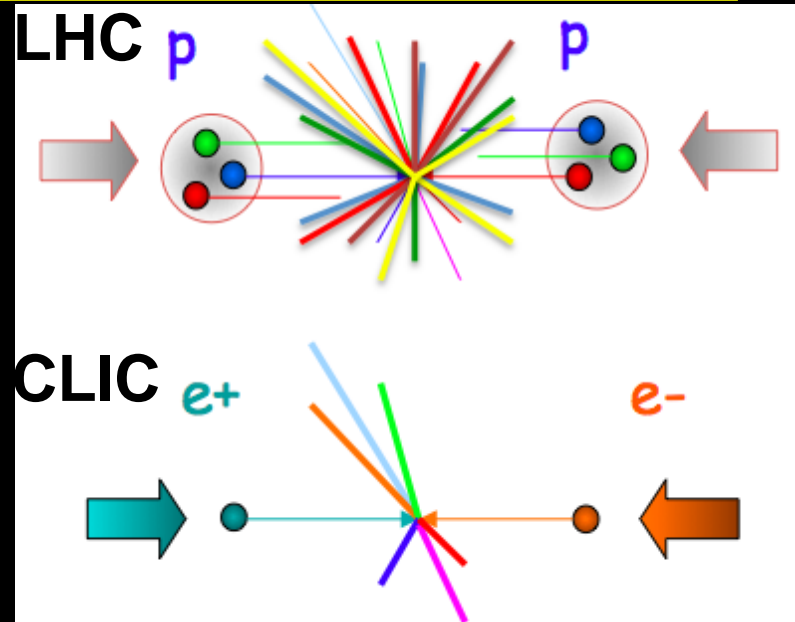
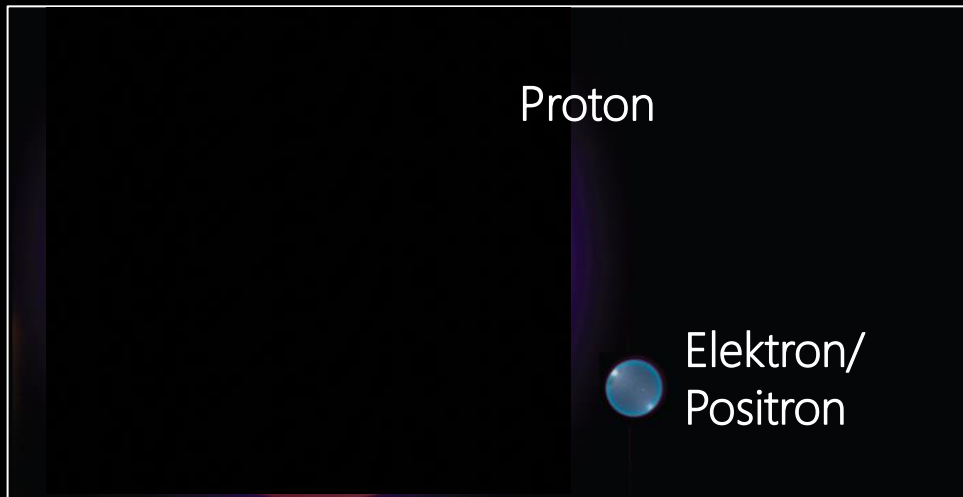
websites:

Information: www.cern.ch

CERN TV: www.youtube.com/cern

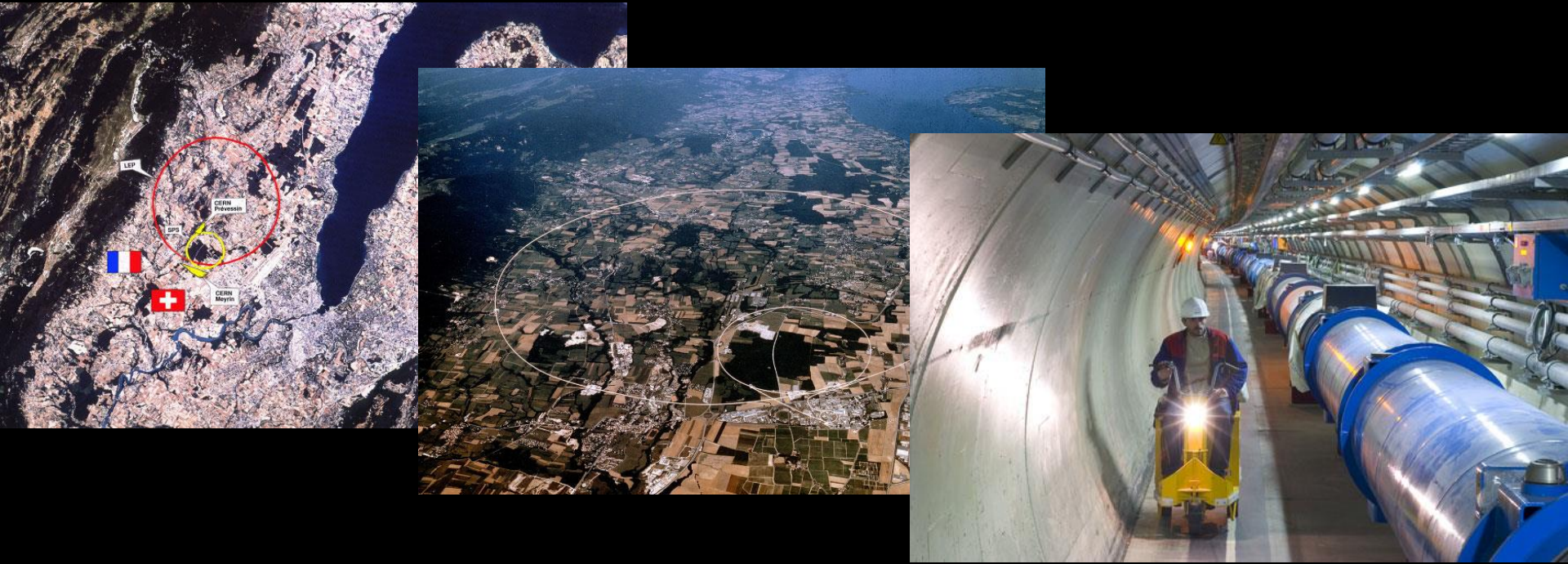
Anställning: www.cern.ch/jobs

Från Upptäckt till Precision

p-p Kollisioner	e ⁺ e ⁻ Kollisioner
En Proton är ett sammansatt Objekt → Initialtillståndet för varje kollision är obekant→ Inskränker precisionen	e⁺/e⁻ är punktformiga → Initialtillståndet är bra känt (\sqrt{s} / Polarisering)→ Möjliggör högprecisa Mätningar
Hög QCD-Bakgrund → komplex Trigger behövs→ höga Strålningsvärden	Mycket Tydliga Experiment → Utläsning t.o.m. utan Trigger är möjligt→ Mycket små strålningsvärden
Hög växelverkan för Färgtillstånd	Bästa Upplösning för elektrosvag växelverkan

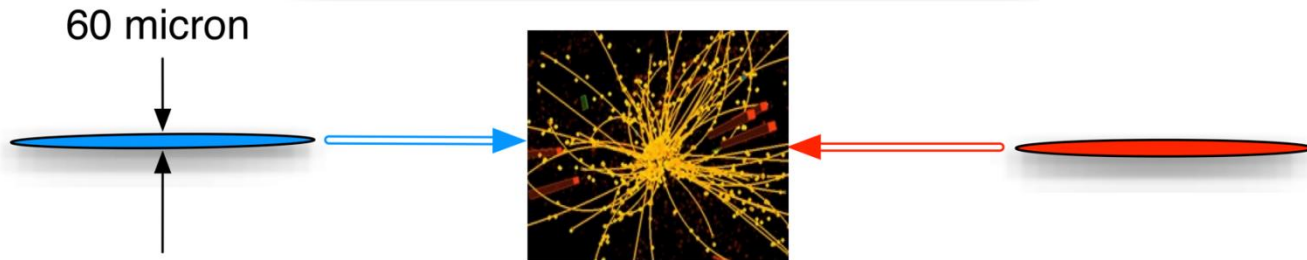
LHC - Världens största accelerators

- 2 strålar in motsatt riktning med trillioner protoner
- flyger runt en 27km ring
- med 0.9999999991 av ljushastigheten

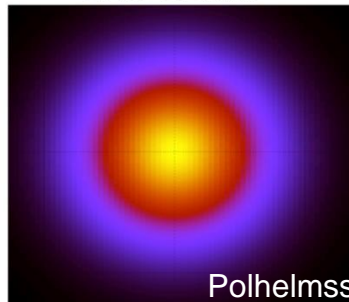
Kollisioner vid LHC

140,000,000,000 protons a bunch
~30 collide at each bunch crossing

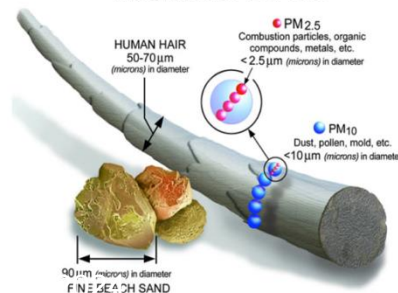
~30 collisions per crossing
11,000 crossings per second per bunch
> 2000 bunches
~800 million collisions per second

LHC BEAM

Polhemss

HUMAN HAIR

Fundamental Physics

Future facilities

- Extremely Large Telescope 2025
- Deep Underground Neutrino Experiment (DUNE) – USA
- European Spallation Source (ESS) – Sweden
- Facility for Antiproton and Ion Research
- Square Kilometre Array Cherenkov Telescope Array
- ITER
- LHC High Luminosity upgrade

Upgrades

- XENONnT
- LZ
- DarkSide-20k
- SuperCDMS,
- DARWIN

Novel WIMPS experiments

- KM3NeT
- JUNO
- Upgrade of IceCube
- Deeper searches for neutrinoless double-beta decay
- SuperKEKB flavor-physics programme

Projects to be decided

- Electron – Ion collider – USA
- Hyper-Kamiokande – Japan
- New 3rd-generation gravitational wave detectors
- Post-Planck cosmic-microwave-background detector
- CLIC
- ILC
- FCC
- Chinese FCC

CERN's målsättning

- Grundforskning
- Utbildning
- Teknologikutveckling
- Internationellt samarbete

